

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

УДК 327(474/476ВКЛ:470)(091)«1586/1598»(043.3)+
+327(438:470)(091)«1586/1598»(043.3)

ЛАШКЕВІЧ

Сяргей Анатольевіч

**ДЫПЛАМАТЫЯ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА ВА
ЎЗАЕМААДНОСІНАХ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ І РАСІЙСКАЙ
ДЗЯРЖАВЫ (1586–1598 гг.)**

АЎТАРЭФЕРАТ

дысертацыі на саісканне вучонай ступені
кандыдата гістарычных навук

па спецыяльнасці 07.00.15 – гісторыя міжнародных адносін і знешняй палітыкі

Мінск, 2014

Праца выканана ў Беларускім дзяржаўным універсітэце.

Навуковы кіраўнік –

Снапкоўскі Уладзімір Еўдакімавіч,
доктар гістарычных навук, прафесар,
прафесар кафедры міжнародных адносін
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Афіцыйныя апаненты:

Космач Генадзь Аркадзьевіч,
доктар гістарычных навук, прафесар,
загадчык кафедры новай і навейшай гісторыі
УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка»;

Мікалаева Людміла Віктараўна,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
загадчык кафедры гуманітарных дысцыплін
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
інфарматыкі і радыёэлектронікі».

Апаніруючая арганізацыя –

УА «Беларускі дзяржаўны
эканамічны ўніверсітэт».

Абарона адбудзецца 22 студзеня 2015 г. у 14.00 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.05 пры Беларускім дзяржаўным універсітэце па адрасе: 220030, г. Мінск, вул. Ленінградская, 8 (корпус юрыдычнага факультэта), аўд. 407.

Тэлефон вучонага сакратара: 209–57–09; 327–45–11.

E-mail: menkovski@bsu.by.

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Аўтарэферат разасланы 11 снежня 2014 года.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый
доктар гістарычных навук прафесар

В.І. Менькоўскі

УВОДЗІНЫ

Узаемаадносіны Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) і Расійскай дзяржавы ў XVI ст. мелі складаны і супярэчлівы характар, што было абумоўлена пастаяннай барацьбой дзяржаў за лідарства ва ўсходнееўрапейскім рэгіёне. На працягу доўгага часу перманентныя войны паміж Вільняй і Масквой чаргаваліся з дыпламатычнымі акцыямі, дзе кожная з дзяржаў імкнулася адстаяць свае знешнепалітычныя інтарэсы. Рост міжнароднага ўплыву, палітычных і тэрытарыяльных амбіцый Расійскай дзяржавы ў XVI ст. вымушаў дыпламатычную службу Вялікага Княства Літоўскага актывізаваць свае намаганні для вырашэння спрэчных двухбаковых праблем.

Аб'яднанне ВКЛ і Кароны Польскай (КП) у федэратыўную дзяржаву Рэч Паспалітую (РП) прадугледжвала вядзенне сумеснай знешняй і ваеннай палітыкі, у тым ліку ў дачыненні да Расійскай дзяржавы. Аднак у першай палове 1570-х гг. ВКЛ не атрымала дастатковай ваеннай дапамогі ад Кароны і фактычна вяло вайну з Расійскай дзяржавай адзін на адзін. Пасля заканчэння Інфлянцкай вайны (1583 г.) Княства працягвала адыгрываць першасную ролю ва ўзаемаадносінах Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы. Прычынай гэтаму быў своеасаблівы падзел дыпламатычнай працы паміж Княствам і Каронай, які склаўся і функцыянаваў на працягу XVI ст.: Вялікае Княства Літоўскае выступала ад імя Рэчы Паспалітай у адносінах федэрацыі з Расійскай дзяржавай, а Карона Польская прадстаўляла інтарэсы ВКЛ у астатніх дзяржавах. Дыпламатыя ВКЛ на маскоўскім кірунку ў канцы XVI ст. выходзіла з уласных знешнепалітычных інтарэсаў, што часам супярэчыла польскім інтарэсам і стварала напружанасць у рамках Рэчы Паспалітай.

Аktуальнасць тэмы дысертацыйнага даследавання вызначаецца тым, што на сённяшні дзень не створана спецыяльнага даследавання аб адносінах Вялікага Княства Літоўскага з Расійскай дзяржавай ў канцы XVI ст. як у айчыннай, так і ў замежнай гістарыяграфіі. Па-за ўвагай даследчыкаў засталіся такія пытанні, як абарона Княствам сваіх знешнепалітычных інтарэсаў падчас трэцяга бескаралеўя ў Рэчы Паспалітай, пазіцыя ВКЛ падчас падрыхтоўкі і падпісання перамір'я 1591 г. паміж РП і Масквой, прадстаўніцтва Княствам інтарэсаў Шведскага каралеўства ў Расійскай дзяржаве, вырашэнне спрэчных пагранічных пытанняў паміж Рэччу Паспалітай і Расійскай дзяржавай, гандлёва-эканамічная праблематыка ва ўзаемаадносінах Вільні і Масквы і інш. На гэтых пытаннях і засяроджвае сваю ўвагу дысертант.

Храналагічныя рамкі працы ахопліваюць перыяд 1586–1598 гг. Выбар першай даты абумоўлены тым, што ў гэтым годзе пасля смерці караля і вялікага князя літоўскага С. Баторыя ў Рэчы Паспалітай пачаўся трэці перыяд бескаралеўя. Яе знешняя палітыка на маскоўскім кірунку набыла новыя адметныя рысы, што было ініцыявана і выкарыстана дыпламатычнай службай

Вялікага Княства Літоўскага для вырашэння сваіх знешнепалітычных задач. Выбар верхняй храналагічнай мяжы абумоўлены тым, што 1 верасня 1598 г. на расійскі трон узышоў Б. Гадуноў. Адначасова ў верасні 1598 г. стала вядома пра непазбежнасць вайны РП і Шведскага каралеўства, што таксама паўплывала на развіццё адносін паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Расійскай дзяржавай.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА ПРАЦЫ

Сувязь працы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі

Даследаванне выканана ў рамках навукова-даследчых тэм «Знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь ва ўмовах новых глабальных выклікаў» (нумар дзяржаўнай рэгістрацыі 20113055) і «Сучасныя міжнародныя адносіны і знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь» (нумар дзяржаўнай рэгістрацыі 20121567), якія выконваюцца на кафедры міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў рамках Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Гуманітарныя навукі як фактар развіцця беларускага грамадства і дзяржаўнай ідэалогіі» на 2011–2015 гг. (Зацверджана пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 886 ад 9 чэрвеня 2010 г.). Праблематыка дысертацыйнага даследавання звязана з навуковай дзейнасцю кафедры міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Мэта і задачы даследавання

Мэта дысертацыйнага даследавання: раскрыць сутнасць і асаблівасці дыпламатыі ВКЛ у кантэксце адносін Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы ў 1586–1598 гг.

Для яе дасягнення пастаўлены наступныя **задачы**:

- 1) выявіць прычыны і характар дыпламатычнай актыўнасці Вялікага Княства Літоўскага на першым этапе трэцяга бескаралеўя ў Рэчы Паспалітай;
- 2) прааналізаваць дыпламатычную дзейнасць Княства на маскоўскім кірунку на другім этапе трэцяга бескаралеўя, асабліва прычыны заключэння і ўмовы перамір'я 1587 г.;
- 3) вызначыць ролю і пазіцыю ВКЛ пры падрыхтоўцы, падпісанні і зацвярджэнні перамір'я 1591 г. паміж Рэччу Паспалітай і Расійскай дзяржавай;
- 4) раскрыць спецыфічныя асаблівасці дыпламатыі Вялікага Княства Літоўскага ў адносінах да Расійскай дзяржавы ў 1592–1596 гг.;
- 5) ахарактарызаваць знешнепалітычныя мэты і інтарэсы Княства ў апошні год праўлення Фёдора Іванавіча і ў перыяд да вячання на царства ў Расійскай дзяржаве Б. Гадунова.

Аб’ект даследавання – адносіны Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы ў канцы XVI ст. як важны фактар міжнародных адносін ва Усходняй Еўропе.

Прадмет даследавання – дыпламатыя ВКЛ у кантэксце адносін Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы ў 1586–1598 гг.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. З пачаткам трэцяга бескаралеўя ў Рэчы Паспалітай адбылася актывізацыя літвінска-расійскіх дыпламатычных адносін. Карона Польская амаль поўнасю дэлегавала Вялікаму Княству Літоўскаму свае знешнепалітычныя паўнамоцтвы ў перагаворах з Масквой. Ключавымі пытаннямі ва ўзаемаадносінах ВКЛ і Расійскай дзяржавы былі элекцыя караля РП і заключэнне ваенна-палітычнага саюза Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы супраць Асманскай імперыі і Крымскага ханства. Маскоўскае перамір’е 1587 г. было выгадна ВКЛ і Кароне Польскай, з аднаго боку, а з другога – Расійскай дзяржаве, паколькі гарантавала мір паміж дзяржавамі. Нягледзячы на шматлікія супярэчнасці ў рамках Рэчы Паспалітай, Княства не пайшло на асобную элекцыю на велікакняжацкі трон Фёдора Іванавіча і разрыў адносін з Каронай Польскай.

2. Падчас элекцыйнага і каранацыйнага соймаў 1587 г. інтарэсы Княства былі накіраваны на вырашэнне трох задач: зацвярджэнне новага Статута ВКЛ, заключэнне «вечнага міру» з Расійскай дзяржавай і вяртанне пад сваю ўладу Інфлянты. Для іх ажыццяўлення літвіны выкарыстоўвалі маскоўскі фактар як рычаг уздзеяння на Карону Польскую. ВКЛ сур’ёзна не разлічвала на выбранне расійскага манарха на трон РП, патрабаванні да якога былі значна завышаны і па сваёй сутнасці адпавядалі польскім умовам. Прычынай падпісання прадстаўнікамі ВКЛ асобнага перамір’я з Расійскай дзяржавай у 1587 г. ад імя ўсёй Рэчы Паспалітай стала элекцыя на трон РП шведскага каралевіча Жыгімонта і аўстрыйскага эрцгерцага Максімільяна. Гэта перамір’е супярэчыла палажэнням Люблінскай уніі і не мела юрыдычнай сілы ў рамках РП, хаця фактычна служыла асновай міждзяржаўных адносін з Расійскай дзяржавай да 1591 г.

3. Пасля каранацыі Жыгімонта III ВКЛ імкнулася прымусіць прадстаўнікоў Кароны пайсці на зацвярджэнне перамір’я 1587 г. з Расійскай дзяржавай ці падпісаць новы мірны дагавор. Нежаданне польскіх палітыкаў падпісваць новае пагадненне з Расійскай дзяржавай тлумачылася ваенна-палітычнымі абавязкамі РП перад Швецыяй. Асновай для заключэння перамір’я 1591 г. былі палажэнні перамір’я 1587 г. і асобныя артыкулы Статута ВКЛ 1588 г. Упершыню ў практыку дыпламатычных узаемаадносін уводзілася норма, якая гарантавала недатыкальнасць паслоў трэціх краін пры ажыццяўленні дыпламатычных місій. Падчас пасольства 1591 г. у Маскву літвінскія прадстаўнікі заключылі ад імя Шведскага каралеўства перамір’е

з Расійскай дзяржавай, што паклала пачатак прадстаўніцтву знешнепалітычных інтарэсаў Швецыі ў Расійскай дзяржаве дыпламатычнай службай Вялікага Княства Літоўскага.

4. Дыпламатычныя намаганні ВКЛ у 1592–1596 гг. на маскоўскім кірунку былі накіраваны на вырашэнне спрэчных тэрытарыяльных праблем, абарону інтарэсаў польска-літвінскіх і замежных купцоў у Расійскай дзяржаве і прадстаўніцтва інтарэсаў Швецыі ў Маскве. Асноўнымі прычынамі тэрытарыяльных спрэчак было недасканалае апісанне ў перамярных граматах граніцы паміж РП і Расійскай дзяржавай, а таксама наўмыснае парушэнне дзвюма дзяржавамі папярэдніх дамоўленасцей, што абгрунтоўвалася меркаваннямі бяспекі і эканамічнай выгады. Да супярэчнасцей у сферы гандлёвых зносін адносіліся пытанні свабоды перамяшчэння купцоў, іх бяспекі і недатыкальнасці, свабоды набыцця маёмасці ў другой дзяржаве, фарміравання мытных пошлін, пакарання купцоў у выпадку парушэння імі ўнутранага парадку ў замежнай краіне. Пры рэалізацыі пасрэдніцкіх і прадстаўнічых функцый у адносінах паміж Швецыяй і Расійскай дзяржавай да кампетэнцыі дыпламатыі ВКЛ адыходзілі пытанні, звязаныя з прыналежнасцю спрэчных тэрыторый і гарадоў, падрыхтоўкай мірнага дагавора паміж Швецыяй і Расійскай дзяржавай, наглядам за выкананнем перамяр'я 1591 г., інфармаваннем Масквы і Стакгольма аб знешнепалітычнай сітуацыі ў рэгіёне.

5. У 1597 г. Княства актывізавала свае намаганні, накіраваныя на падпісанне новага мірнага дагавора з Расійскай дзяржавай. Да гэтага літвінскую дыпламатыю падштурхоўвалі наступныя прычыны: турэцкая і татарская агрэсія супраць РП, грамадзянская вайна ў Швецыі, чуткі аб хваробе Фёдора Іванавіча і набліжэнне заканчэння тэрміну перамяр'я 1591 г. Палітыка ВКЛ і Кароны адносна Масквы была кансалідаваная, адрозненні меліся толькі ў дыпламатычнай тактыцы. КП імкнулася выкарыстаць дыпламатычныя перагаворы з Масквой як рычаг ціску на Швецыю, а літвіны – каб забяспечыць сваю ўсходнюю граніцу. Дыпламатычная служба ВКЛ мела ў Расійскай дзяржаве разгалінаваную сетку інфарматараў, што давала магчымасць хутка рэагаваць на маскоўскія падзеі. Рэгіянальным цэнтрам па зборы і апрацоўцы інфармацыі аб стане спраў у Расійскай дзяржаве быў Аршанскі павет на чале са старастам А. Сапегам.

Асабісты ўклад саіскальніка

Дадзеная праца з'яўляецца самастойным даследаваннем саіскальніка. Дысертант прааналізаваў і сістэматызаваў дакументальны матэрыял з архіўных сховішчаў Беларусі (НГАБ у Мінску), Польшчы (ГАСА) і Расіі (РДАСА), а таксама з апублікаваных айчынных і замежных выданняў. Шэраг архіўных крыніц упершыню ўведзены ў навуковы ўжытак. Вывучаны, асэнсаваны і ў шэрагу выпадкаў падвергнуты крытычнаму аналізу працы гісторыкаў канца

XVIII – пачатку XXI ст. па даследаванай праблеме. Праведзенае даследаванне дазволіць сістэматызаваць і паглыбіць навуковыя веды аб дыпламатычнай дзейнасці Княства ў канцы XVI ст.

Апрабацыя вынікаў дысертацыі

Асноўныя вынікі даследаванняў прадстаўлены на наступных міжнародных і рэспубліканскіх навукова-практычных канферэнцыях: Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя маладых вучоных «Основы государственного управления» (Мінск, 12 красавіка 2005 г.); VIII міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 88-годдзю ўтварэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта «Беларусь в современном мире» (Мінск, 30 кастрычніка 2009 г.); V міжнародная навукова-тэарэтычная канферэнцыя «Актуальные проблемы этнокультуры» (Мінск, 22 мая 2012 г.); XI міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 91-годдзю ўтварэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта «Беларусь в современном мире» (Мінск, 30 кастрычніка 2012 г.); III міжнародная маладзёжная навукова-практычная канферэнцыя «Научные стремления – 2012» (6–9 лістапада 2012 г.); Рэспубліканская навуковая канферэнцыя «Политико-правовые и философские проблемы суверенитета» (Мінск, 23–24 лістапада 2012 г.). Дысертацыя абмеркавана і рэкамендавана да абароны на пасяджэнні аб'яднанага навуковага семінара кафедры гісторыі Беларусі старажытнага часу і сярэдніх вякоў гістарычнага факультэта БДУ і кафедры міжнародных адносін факультэта міжнародных адносін БДУ.

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі

Вынікі дысертацыі прадстаўлены ў 16 навуковых публікацыях, у тым ліку ў 5 артыкулах у навуковых выданнях, якія ўключаны ВАК Рэспублікі Беларусь у пералік навуковых выданняў для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў (агульным аб'ёмам 3,7 аўтарскага аркуша), 5 – у рэцэнзаваных навуковых зборніках (у тым ліку 1 артыкул у зборніку «Российские и славянские исследования»), 6 – у зборніках матэрыялаў навуковых канферэнцый і тэзісаў.

Структура і аб'ём дысертацыі

Даследаванне пабудавана па храналагічным прынцыпе. Пры напісанні раздзела 3.2 «Асаблівасці дыпламатыі ВКЛ у 1592–1596 гг.» быў выкарыстаны прынцып структуравання матэрыялу ў адпаведнасці з разглядаемай праблематыкай. Дысертацыя складаецца з пераліку ўмоўных абазначэнняў, уводзін, агульнай характарыстыкі працы, трох глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса. Поўны аб'ём працы складае 138 старонак. Спіс выкарыстаных крыніц займае 30 старонак і ўключае 363 пазіцыі, у тым ліку – 16 публікацый аўтара.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ПРАЦЫ

У першай главе «Гістарыяграфія праблемы, крыніцы, метадалогія і метады даследавання» даецца гістарыяграфічны аналіз літаратуры, характарызуюцца выкарыстаныя крыніцы, апісваюцца метадалогія і метады даследавання.

Раздзел 1.1 «Гістарыяграфія праблемы» прысвечаны аналізу беларускай, польскай, расійскай, літоўскай і ўкраінскай гістарыяграфіі.

Падраздзел 1.1.1 змяшчае аналіз беларускай гістарыяграфіі, якую аўтар раздзяліў на два перыяды: першы – гістарыяграфія апошніх гадоў існавання Расійскай імперыі і беларуская савецкая гістарыяграфія, другі перыяд – гістарыяграфія незалежнай Рэспублікі Беларусь. Для гістарыяграфіі першага перыяду характэрны агульныя працы па палітычнай і сацыяльна-эканамічнай гісторыі ВКЛ другой паловы XVI ст., а таксама па дзяржаўна-прававым становішчы Княства ў складзе РП (гл. публікацыі Л.С. Абецэдарскага, В.Д. Дружыца, У.І. Пічэты, Я.А. Юхо)¹. Праблемы дыпламатычнай дзейнасці ВКЛ канца XVI ст. не разглядаліся. Значныя зрухі ў вывучэнні дадзенай праблемы адбыліся падчас другога перыяду, хаця на сённяшні дзень адсутнічаюць спецыяльныя даследаванні аб дыпламатычных адносінах паміж Княствам і Расійскай дзяржавай у канцы XVI ст. Пытанні знешнепалітычнай дзейнасці і дыпламатыі ВКЛ у паслялюблінскі перыяд тым ці іншым чынам закраналі ў сваіх працах В.І. Бобышаў, А.В. Дземідовіч, В.І. Лазоркіна, П.А. Лойка, Л.Л. Міхайлоўская, У.А. Падалінскі, С.М. Салей, У.Е. Снапкоўскі, А.В. Ціхаміраў, В.У. Якубаў, А.М. Янушкевіч і інш.²

¹ Абецэдарскі, Л.С. Белоруссия и Россия: очерки русско-белорусских связей второй половины XVI–XVII в. / Л.С. Абецэдарскі ; под ред. З.Ю. Копысского. – Минск : Выш. шк., 1978. – 256 с.; Дружыц, В.Д. Палажэнне Літоўска-Беларускай дзяржавы пасля Люблінскай вуніі / В.Д. Дружыц // Пр. Беларус. дзярж. ун-та. – 1925. – № 6/7. – С. 216–251; Пичета, В.И. Белоруссия и Литва XV–XVI вв. : исследования по истории социально-экономического, политического и культурного развития / В.И. Пичета ; Акад. наук СССР, Ин-т славяноведения ; под ред. З.Ю. Копысского [и др.]. – М. : АН СССР, 1961. – 812 с.; Юхо, Я.А. Кароткі нарыс гісторыі дзяржавы і права Беларусі / Я.А. Юхо. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 270 с.

² Бобышев, В.И. Международные отношения в Восточной Европе в 30–80-е гг. XVI в. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 ; 07.00.15 / В.И. Бобышев. – Минск, 2001. – 139 л.; Дземідовіч, А.В. Вялікае княства Літоўскае ў знешнепалітычных адносінах Рэчы Паспалітай з Расіяй і Швецыяй у першай трэці XVII ст. : аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.15 / А.В. Дземідовіч ; Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2012. – 22 с.; Лазоркіна, О.И. Дипломатическая служба Великого княжества Литовского во внешнеполитическом механизме Речи Посполитой в 1600–1697 гг. : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.15 / О.И. Лазоркіна ; Беларус. гос. ун-т. – Минск, 2009. – 24 с.; Лойка, П.А. Шляхта беларускіх зямель у грамадска-палітычным жыцці Рэчы Паспалітай другой паловы XVI – першай трэці XVII ст. / П.А. Лойка. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т, 2002. – 99 с.; Михайловская, Л.Л. Дипломатическая служба Речи Посполитой в XVII в. / Л.Л. Михайловская // Беларусь и свет : альманах / Беларус. дзярж. ун-т, Рэсп. ін-т выш. шк. – Мінск, 1999. – Т. 1 / пад рэд. Л.В. Лойкі. – С. 28–39; Падалінскі, У.А. Шляхта Вялікага Княства Літоўскага ў дыпламатычных місіях Рэчы Паспалітай (апошняя трэць XVI ст.) / У.А. Падалінскі // Studia Historica Europae Orientalis : науч. сб. / Респ. ин-т высш. шк. – Минск, 2010. – Вып. 3. – С. 188–208; Салей, С.М. Дыпламатычныя адносіны Вялікага Княства Літоўскага з Маскоўскай дзяржавай у 30–80-я гады XVI стагоддзя: да пастаноўкі асноўных праблем / С.М. Салей // Внешняя политика Беларуси в историческом ретроспективе : материалы междунар. науч. конф., Минск, 24–25 мая 2002 г. / Мин. междунар. образоват. центр, Центр междунар. исслед. Беларус. гос. ун-та, Intern. Bildungs-und Begegnungswerk ; редкол.: В. Астапенко [и др.]. – Минск, 2002. – С. 74–79; Снапкоўскі, У.Е. Пра калізіі знешнепалітычных інтарэсаў польскай Кароны і Вялікага Княства ў складзе Рэчы Паспалітай / У.Е. Снапкоўскі // Спадчына. – 1995.

У падраздзеле 1.1.2 разглядаецца польская гістарыяграфія, якая падзелена на тры перыяды: гістарыяграфія да пачатку Другой сусветнай вайны, гістарыяграфія Польскай Народнай Рэспублікі і гістарыяграфія сучаснай Рэспублікі Польшча. Сярод польскіх даследчыкаў першага перыяду выдзяляюць працы Ф. Багамольца, Я. Натансон-Лескага, С. Эрэнкройца і інш.³ Дыпламатычныя адносіны ВКЛ на маскоўскім кірунку гісторыкі разглядаюць эпізадычна ў рамках агульнай знешняй палітыкі РП. У часы ПНР працы польскіх гісторыкаў характарызаваліся пільнай увагай да такіх праблем, як знешняя палітыка і дыпламатыя РП на маскоўскім кірунку, знешнепалітычны аспект узаемаадносін ВКЛ і Кароны ў рамках РП, арганізацыя і функцыянаванне дыпламатычнай службы РП, знешнепалітычная дзейнасць асобных сенатараў і шляхты (гл. публікацыі М. Біскупа, У. Вельхоўскага, З. Войцыка, С. Гржыбоўскага, К. Лепшага і інш.)⁴. Для трэцяга перыяду польскай гістарыяграфіі характэрна асаблівая ўвага да такіх праблем, як месца ВКЛ як рэгіянальнай адзінкі ў складзе РП, адасобленасць знешнепалітычных інтарэсаў Княства ад Кароны Польскай, адносіны Рэчы Паспалітай з Расійскай дзяржавай і Шведскім каралеўствам, функцыянаванне казны Княства і ўплыў гэтага інстытута на знешнюю палітыку дзяржавы, дыпламатычная дзейнасць прадстаўнікоў Вялікага Княства Літоўскага і Кароны. Сучасная польская гістарыяграфія праблемы прадстаўлена такімі навукоўцамі, як А. Закшэўскі, Г. Люлевіч, Е. Малец, А. Рахуба, Г. Філіпчак-Коцур і інш.⁵

– № 3. – С. 189–200; Тихомиров, А.В. Внешнеполитический механизм и организация дипломатической службы Речи Посполитой и Великого княжества Литовского в 1569–1795 гг. / А.В. Тихомиров // Беларус. журн. междунар. права и междунар. отношений. – 1998. – № 3. – С. 52–61; Якубаў, В.У. Узаемаадносіны ВКЛ і Польскага каралеўства ў дачыненні да Інфлянцкай у 1582–1621 гг. / В.У. Якубаў // *Studia Historica Europae Orientalis* : науч. сб. / Респ. ин-т высш. шк. – Минск, 2008. – Вып. 1. – С. 116–131; Янушкевіч, А.М. Вялікае Княства Літоўскае і Інфлянцкая вайна 1558–1570 гг. / А.М. Янушкевіч. – Мінск : Медисонт, 2007. – 353 с.;

³ Bohomolec, F. *Życie Jana Zamoyskiego* / F. Bohomolec. – [Wyd. 3]. – Radom : [s. n.], 1830. – 287 s. – (*Żywoty Sławnych Polaków* ; t. 3); Natanson-Leski, J. *Epoka Stefana Batorego w dziejach granicy wschodniej Rzeczypospolitej* / J. Natanson-Leski. – Warszawa : Nakł. T-wa Nauk. Warszawskiego, 1930. – 166 s. – (*Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego* ; t. 9, t. 1, z. 2); Ehrenkreutz, S. *Separatyzm czy ciążenie Litwy ku Polsce po unii lubelskiej* / S. Ehrenkreutz // *IV Powszechny zjazd historyków polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925 : przebieg Zjazdu*. – Poznań, 1925. – S. 1–8.

⁴ *Historia dyplomacji polskiej* : w 6 t. / Pol. Inst. Spraw Międzynar. – Warszawa : Państw. Wydaw. Nauk., 1982–1989. – T. 1 : *Połowa X w.–1572* / pod red. M. Biskupa. – 1982. – 874 s.; *Historia dyplomacji polskiej* : w 6 t. / Pol. Inst. Spraw Międzynar. – Warszawa : Państw. Wydaw. Nauk., 1982–1989. – T. 2 : *1572–1795* / pod red. G. Labudy. – 1982. – 775 s.; Wielhorski, W. *Polska a Litwa: stosunki wzajemne w biegu dziejów* / W. Wielhorski. – London : The Pol. Research Centre, 1947. – IV, 376 s.; *Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII wieku : studia* / red. Z. Wójcik ; Inst. Historii Pol. Akad. Nauk, Pracownia Historii Stosunków Międzynar. XVI–XVIII w. – Warszawa : Państw. Wydaw. Nauk., 1966. – 487 s.; Lepszy, K. *Miejsce i rola Polski w polityce międzynarodowej w II Połowie XVI wieku* / K. Lepszy // *VIII Powszechny zjazd historyków polskich w Krakowie 14–17 września 1958*. Warszawa, 1960. – 353 s.

⁵ Zakrzewski, A. *Paradoksy unifikacji prawa i ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony XVI–XVIII w.* / A. Zakrzewski // *Czas. Prawno-Hist.* – 1999. – T. 51, z. 1/2. – S. 219–238; Lulewicz, H. *Gniewów o unii ciąg dalszy: stosunki polsko-litewskie w latach 1569–1588* / H. Lulewicz. – Warszawa : Neriton, 2002. – 457 s.; Malec, J. *Szkice z dziejów federalizmu i myśli federalistycznej w czasach nowożytnych* / J. Malec. – Kraków : Wydaw. Uniw. Jagiellońskiego, 1999. – 173 s.; Rachuba, A. *Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763* / A. Rachuba. – Warszawa : Wydaw. Sejmowe ; Kancelaria Sejmu, 2002. – 376 s.; Filipczak-Kocur, A. *Skarb litewski za pierwszych dwu Wazów, 1587–1648* / A. Filipczak-Kocur. – Wrocław : Wydaw. Uniw. Wrocławskiego, 1994. – 120 s.

У падраздзеле 1.1.3 разглядаецца расійская гістарыяграфія. Аўтар падзяліў яе на дарэвалюцыйную, гістарыяграфію савецкага перыяду і постсавецкую. Дарэвалюцыйная гістарыяграфія праблемы прадстаўлена такімі вядомымі гісторыкамі, як М.М. Бантыш-Каменскі, М.М. Карамзін, С.М. Салаўёў, М.М. Шчарбатаў і інш.⁶ Дыпламатыя ВКЛ разглядалася імі эпізадычна, наколькі гэта было патрэбна для раскрыцця ўзаемаадносін РП і Расійскай дзяржавы. Для савецкай гістарыяграфіі характэрна цікавасць да такіх пытанняў, як міжнародныя адносіны ва Усходняй Еўропе, знешняя палітыка і дыпламатыя РП і Расійскай дзяржавы, арганізацыя і функцыянаванне Пасольскага прыказа. Даследчыкі не праводзілі асобны аналіз дыпламатыі Княства на маскоўскім кірунку, а атаясамлівалі яе з польскай ці разглядалі праз знешнепалітычныя інтарэсы ўплывовых сенатараў ВКЛ. Савецкая гістарыяграфія прадстаўлена працамі І.Б. Грэкава, У.Д. Каралюка, Б.М. Флары, М.М. Ціхамірава і інш.⁷ Сучасная расійская гістарыяграфія больш глыбока раскрывае ролю і месца дыпламатычнай службы ВКЛ пры ажыццяўленні кантактаў з Расійскай дзяржавай. На аснове архіўных крыніц даследчыкі аналізуюць усе кірункі дыпламатычнай дзейнасці Расійскай дзяржавы ў канцы XVI ст. (гл. публікацыі А.В. Вінаградавай, К.Ю. Ерусалімскага, М.М. Рагожына, Г.Л. Харашкевіч і інш.)⁸. Пры гэтым яны адзначаюць, што адносіны з РП для Масквы ў гэты перыяд мелі прыярытэтнае значэнне.

Падраздзел 1.1.4 прысвечаны аналізу літоўскай і ўкраінскай гістарыяграфіі. Для літоўскіх гісторыкаў характэрна цікавасць да такіх праблем, як функцыянаванне дыпламатычнай службы ВКЛ, адносіны ВКЛ і Інфлянтаў,

⁶ Бантыш-Каменский, Н.Н. Обзор внешних сношений России (по 1800 год) : в 4 ч. / Н.Н. Бантыш-Каменский. – М. : Комис. печатания гос. грамот и договоров при Моск. гл. арх. М-ва иностр. дел, 1894–1902. – Ч. 3 : Курляндия, Лифляндия, Эстляндия, Финляндия, Польша и Португалия. – 1897. – IV, 319 с.; Карамзин, Н.М. История государства Российского : в 4 кн. / Н.М. Карамзин ; [вступ. ст., коммент. к письмам А.Ф. Смирнов ; сост., коммент. А.М. Кузнецов]. – М. : РИПОЛ классик, 2001. – Кн. 4 : Т. 10–12. – 734 с.; Соловьев, С.М. История России с древнейших времен : в 15 кн. 29 т. / С.М. Соловьев. – М. : АСТ ; Харьков : Фолио, 2001–2003. – Кн. 4 : 1584–1613 : т. 7–8. – 2001. – 958 с.; Щербатов, М.М. История российская от древнейших времен : в 7 т. / М.М. Щербатов. – СПб. : Императ. Акад. наук, 1790–1791. – Т. 6 : От начала царствования царя Федора Иоанновича до его кончины. Ч. 1 : От возшествия на престол царя Феодора Иоанновича до убийства царевича Дмитрия. – 1790. – 328 с.

⁷ Греков, И.Б. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы в XIV–XVI вв. / И.Б. Греков ; Акад. наук СССР, Ин-т славяноведения. – М. : Изд-во вост. лит., 1963. – 374 с.; Королюк, В.Д. Ливонская война: из истории внешней политики Русского централизованного государства во второй половине XVI в. / В.Д. Королюк. – М. : АН СССР, 1954. – 111 с.; Флоря, Б.Н. Русско-польские отношения и политическое развитие Восточной Европы во второй половине XVI–начале XVII в. / Б.Н. Флоря ; Акад. наук СССР, Ин-т славяноведения и балканистики. – М. : Наука, 1978. – 300 с.; Тихомиров, М.Н. Россия в XVI столетии / М.Н. Тихомиров ; Акад. наук СССР, Ин-т славяноведения. – М. : АН СССР, 1962. – 583 с.;

⁸ Виноградов, А.В. Русско-крымские отношения, 50-е – вторая половина 70-х годов XVI века : [в 2 ч.] / А.В. Виноградов ; Рос. акад. наук, Ин-т рос. истории. – М. : ИРИ, 2007. – Ч. 1. – 197 с.; Ерусалимский, К.Ю. Московиты в Польско-Литовском государстве второй половины XVI – начала XVII в. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук : 24.00.01 / К.Ю. Ерусалимский ; Рос. гос. гуманитар. ун-т. – М., 2011. – 47 с.; Рогожин, Н.М. Посольский приказ : колыбель российской дипломатии / Н.М. Рогожин ; Рос. акад. наук, Ин-т рос. истории. – М. : Междунар. отношения, 2003. – 432 с.; Хорошкевич, А.Л. Россия в системе международных отношений середины XVI века / А.Л. Хорошкевич ; Рос. акад. наук, Ин-т славяноведения. – М. : Древлехранилище, 2003. – 622 с.

адносіны РП са Швецыяй, палітычная дзейнасць вядомых магнатаў родаў Княства (гл. публікацыі Э.Д. Банёніса, А. Цілы і інш.)⁹. У цэнтры ўвагі ўкраінскіх гісторыкаў знаходзяцца пытанні рэгіяналізму ВКЛ і канкрэтна ўкраінскіх зямель у складзе РП¹⁰. Дыпламатыя Княства ў паслялюблінскі перыяд не знайшла ў іх даследаваннях глыбокага адлюстравання.

Раздзел 1.2 «Характарыстыка крыніц» прысвечаны аналізу крыніц, якія аўтар падзяліў на дзве групы: дакументальныя і наратыўныя.

У падраздзеле 1.2.1 разглядаюцца дакументальныя крыніцы. Пры напісанні дысертацыі аўтарам былі выкарыстаны архіўныя і апублікаваныя крыніцы, якія, згодна з прынятай у крыніцазнаўстве класіфікацыяй, падраздзяляюцца на заканадаўчыя дакументы, актавыя дакументы і матэрыялы бягучага прававодства. Дысертант прааналізаваў і сістэматызаваў дакументальны матэрыял з архіўных сховішчаў Беларусі (НГАБ), Польшчы (ГАСА) і Расіі (РДАСА), што дазволіла выявіць выключную ролю ВКЛ пры ажыццяўленні дыпламатыі на маскоўскім кірунку, прасачыць эвалюцыю знешнепалітычных інтарэсаў Княства і Кароны, разгледзець супярэчнасці паміж ВКЛ і Каронай ва ўзаемаадносінах з Расійскай дзяржавай.

З дакументальных крыніц **НГАБ** выкарыстаны фільмакопіі Літоўскай Метрыкі (КМФ–18). Асабліва каштоўнымі пры правядзенні даследавання аказаліся наступныя справы Літоўскай Метрыкі: № 593 – перапіска Стэфана Баторыя і цара Фёдора Іванавіча і Барыса Гадунова ў 1585–1605 гг.; № 594 – перапіска манархаў Рэчы Паспалітай і Маскоўскай дзяржавы 1585–1600 гг.; № 622 – Дыпламатычная перапіска паміж уладамі Рэчы Паспалітай, Маскоўскай дзяржавы і Крымскага ханства; № 623 – Інструкцыя канцлера ВКЛ Льва Сапегі паслам у Маскву: Станіславу Радзівінскаму, Гаўрыле і Мацею Войнам¹¹. Дадзеныя крыніцы ўтрымліваюць афіцыйную дыпламатычную перапіску паміж манархамі, а таксама дзяржаўнымі службовымі асобамі,

⁹ Банёніс, Э.Д. Посольская служба Великого княжества Литовского (середина XV–1569): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 00.07.02 / Э.Д. Баненіс; Ин-т истории Акад. наук Литвы. – Вильнюс, 1982. – 21 с.; Тила, А.А. Борьба литовских и шведских феодалов из-за Ливонии в конце XVI–начале XVII в.: политические и экономические последствия для Литвы: автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02 / А.А. Тила; Вильнюс. гос. ун-т. – Вильнюс, 1987. – 40 с.

¹⁰ Кулаковский, П. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569–1673 рр. Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій / П. Кулаковский. – Острог; Львів: Нац. ун-т «Остроз. акад.», 2002. – 304 с.

¹¹ НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 593. – Переписка Стефана Батория и царей Федора Иоанновича и Бориса Годунова, 1585–1605. – Ч. 1–2; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 593. – Переписка Стефана Батория и царей Федора Иоанновича и Бориса Годунова, 1585–1605. – Ч. 3–4; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 593. – Переписка Стефана Батория и царей Федора Иоанновича и Бориса Годунова, 1585–1605. – Ч. 5; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 594. – Переписка государей Речи Посполитой и Московии, 1585–1600 гг. – Ч. 1–2; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 594. – Переписка государей Речи Посполитой и Московии, 1585–1600 гг. – Ч. 3–4; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 594. – Переписка государей Речи Посполитой и Московии, 1585–1600 гг. – Ч. 5; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 622. – Дипломатическая переписка между властями Речи Посполитой, Московии и Крымского ханства, 1585; НГАБ. – Ф. КМФ – 18. – Воп. 1. – Спр. 623. – Инструкция канцлера ВКЛ Льва Сапегі послам в Москву Станиславу Радзівінскаму, Гавриле и Мацею Войнам, 1590.

даверчыя граматы, інструкцыі ганцам, пасланнікам і паслам у Расійскую дзяржаву, ход вядзення перагавораў, тэксты мірных дагавораў і перамер'яў, інфармацыйныя лісты аб становішчы ў замежных краінах і іншыя дакументы і матэрыялы.

Вялікая колькасць не апрацаваных на сённяшні дзень пісьмовых крыніц па праблематыцы даследавання знаходзіцца ў ГАСА ў Варшаве. Дысертантам выкарыстаны матэрыялы двух фондаў: фонд 354 – Архіў Радзівілаў і фонд 358 – Архіў Замойскіх¹². У дадзеных фондах захаваліся разнастайныя дакументы: перапіска паміж магнатамі, паміж магнатамі і шляхтай на знешнепалітычную тэматыку, дыпламатычныя лісты сенатараў КП і ВКЛ у Расійскую дзяржаву і наадварот, інструкцыі паслам ВКЛ на соймы РП, інструкцыі паслам РП, якія накіроўваліся ў Маскву, ухвалы сенатараў на соймы ВКЛ, разнастайныя паведамленні з паўднёва-ўсходняй граніцы РП аб небяспецы з боку Асманскай імперыі, ахоўныя граматы для паслоў, ваенна-палітычныя праекты супраць туркаў і інш.

З пісьмовых крыніц Расійскай дзяржавы намі выкарыстаны дакументы Пасольскага прыказа, што знаходзяцца ў РДАСА: фонд № 79, вопіс 1 (зносінны Расіі з Польшчай). На даследаваны храналагічны перыяд прыпадае 8 спраў, якія размешчаны ў храналагічным парадку ад справы 16 (1586 г.) да справы 23 (1593–1596 гг.)¹³. Фонд № 79 утрымлівае разнастайныя па сваім змесце дакументы канца XVI ст. па дыпламатычных адносінах Рэчы Паспалітай і ВКЛ, з аднаго боку, і Расійскай дзяржавы, з другога (дыпламатычная перапіска, даверчыя граматы, тэксты перамер'яў і дагавораў, інструкцыі паслам, інфармацыйныя лісты і інш.).

Аўтарам выкарыстаны шматлікія апублікаваныя крыніцы па знешнепалітычнай і дыпламатычнай гісторыі ВКЛ і РП выдадзеныя ў Беларусі, Літве, Польшчы і Расіі. Сярод найбольш актыўных публікатараў дакументаў па знешнепалітычнай гісторыі Рэчы Паспалітай і Вялікага Княства Літоўскага другой паловы XVI ст. трэба назваць беларускага вучонага Л.С. Абэцэдарскага, літоўскага даследчыка А. Балюліса, расійскіх гісторыкаў М.М. Бантыш-Каменскага, Г.Ф. Карпава і інш.¹⁴

¹² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD). – F. 354. Archiwum Radziwiłłów. – Dz. II – nr 153, nr 155, nr 156, nr 161, nr 168 i inne; AGAD. – F. 358. Archiwum Zamoyskich (AZ). – Sygn. 137. Rosja. Listy do J. Zamojskiego od różnych. 1578–1604.

¹³ Российский государственный архив древних актов (РГАДА). – Ф. 79. Сношения России с Польшей. – Оп. 1. – Д. 16, Д. 17, Д. 18, Д. 19, Д. 20, Д. 21, Д. 22, Д. 23.

¹⁴ Русско-белорусские связи : сб. док., 1570–1667 гг. / Центр.-гос. арх. древ. актов, Беларус. гос. ун-т ; отв. ред.: Л.С. Абэцэдарский, М.Я. Волков. – Минск : Выш. шк., 1963. – 534 с.; Lietuvos metrika / Lietuvos istorijos inst. – Vilnius : Lietuvos istorijos inst. leidykla, 2009. – Kn. 593 : 1585–1604 : Diplomatinių reikalų knyga / parengė A. Baliulis. – 293 s.; Lietuvos metrika / Lietuvos istorijos inst. – Vilnius : Lietuvos istorijos inst. leidykla, 2006. – Kn. 594 : 1585–1600 / parengė A. Baliulis. – 297 s.; Переписка между Россией и Польшею по 1700 год, составленная, по дипломатическим бумагам, управлявшим Московским архивом Коллегии иностранных дел Н.Н. Бантыш-Каменским : в 3 ч. / Н.Н. Бантыш-Каменский. – М. : Унив. тип., 1862. – Ч. 1 : 1487–1584. – VI, 189 с.; Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными : [в 10 т.]. – СПб. :

У падраздзеле 1.2.2 аналізуюцца наратыўныя крыніцы: летапісы, хронікі, апісанні паслоў і вандроўнікаў, дыярыушы, асаблівасцю якіх ёсць апісальны характар гістарычных падзей, часам недакладнасць і суб'ектыўны падыход пры характарыстыцы той ці іншай праблемы альбо падзеі. У матэрыялах летапісаў знайшлі сваё адлюстраванне такія пытанні, як знешнепалітычная арыентацыя магнатаў і шляхты ВКЛ, праблема выбару манарха РП падчас трэцяга перыяду бескаралеўя ў Рэчы Паспалітай, каранацыя шведскага каралевіча Жыгімонта III на польска-літвінскі трон, праблема бяспекі паўднёвых земляў Вялікага Княства Літоўскага, звязаная з набегамі казацкага гетмана С. Налівайкі і інш.¹⁵ У працы выкарыстаны хронікі, а таксама апісанні паслоў і вандроўнікаў, дзе ўтрымліваецца інфармацыя аб унутрыпалітычных падзеях у Расійскай дзяржаве і Рэчы Паспалітай¹⁶. У дыярыушах соймаў адлюстраваны такія пытанні, як прадстаўніцтва ВКЛ на соймах Рэчы Паспалітай, літвінская знешнепалітычная пазіцыя адносна ўзаемаадносін РП і Расійскай дзяржавы, праблема фінансавання ваенных кампаній, абарона паўднёвай граніцы ад нападаў з боку Асманскай імперыі і Крымскага ханства¹⁷.

Раздзел 1.3 «Метадалогія і метады даследавання» прысвечаны аналізу метадалагічнай асновы даследавання. У аснову працы былі пакладзены такія прынцыпы, як аб'ектыўнасць, гістарызм, сістэмнасць, каштоўнасць падыход. Аўтарам выкарыстаны агульнанавуковыя метады (абагульненне, аналіз, сінтэз, параўнанне) і спецыяльна-гістарычныя метады (гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-тыпалагічны, гісторыка-сістэмны, рэтраспектыўны, лінгвістычны). Напрыклад, лінгвістычны метад даследавання прымяняўся пры аналізе крыніц стараславянскіх тэкстаў (Літоўская Метрыка і матэрыялы фонда № 79 РДАСА), а таксама крыніц і дакументаў на старапольскай мове.

Рус. ист. о-во, 1882–1913. – Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским / под ред. Г.Ф. Карпова. – Т. 3 : 1560–1571 гг. – 1892. – 807 с. – (Сборник Императорского Русского Исторического Общества ; т. 71).

¹⁵ Варколабовская летопись / под ред. Е.Р. Романова. – Вильна : Губерн. тип., 1910. – 58 с.; Довнар-Запольский, М.В. Баркулабовская летопись / М.В. Довнар-Запольский. – Киев : Тип. Императ. Ун-та св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого, 1908. – [2], 38, 12 с.; Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси, изданный комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волыньском генерал-губернаторе. – Киев : Тип. Г.Т. Корчак-Новицкого, 1888. – II, LIX, 322 с.

¹⁶ Буссов, К. Московская хроника 1584–1613 : [нем. текст и рус. пер.] / К. Буссов. – Л. ; М. : АН СССР, 1961. – 400 с.; Иностранцы о древней Москве: Москва XV–XVII вв. / сост. М.М. Сухман. – М. : Столица, 1991. – 427 с.; Московское государство XV–XVII вв. по сказаниям современников-иностранцев / сост. Н.В. Бочкарев. – 2-е изд. – М. : Крафт+, 2000. – 248 с.; Проезжая по Московии: Россия XVI–XVII веков глазами дипломатов / сост. и авт. коммент. Г.И. Герасимова ; отв. ред. и авт. вступ. ст. Н.М. Рогожин. – М. : Междунар. отношения, 1991. – 365 с.; Путешествия русских послов XVI–XVII вв. : статейн. списки / подгот.: Я.С. Лурье, Р.Б. Мюллер ; Акад. наук СССР ; отв. ред. Д.С. Лихачев. – М. ; Л. : АН СССР, 1954. – 491 с. – (Литературные памятники).

¹⁷ Dyaryusze sejmowe r. 1585: Ułamki dyaryusza sejmowego roku 1582. Akta sejmikowe i inne akta odnoszące się do sejmu 1585 roku / wyd. A. Czuczynski. – Kraków : Nakt. Akad. Umiejętności, 1901. – XXVIII, 475 s.; Dyaryusze sejmowe roku r. 1587 : sejmy konwokacyjny i elekcyjny / wyd. A. Sokołowski. – Kraków : [s. n.], 1887. – XIII, 269 s. – (Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie ; № 38) (Scriptores Rerum Polonicarum ; t. 11).

У другой главе «Дыпламатычная актыўнасць Вялікага Княства Літоўскага і Расійскай дзяржавы падчас трэцяга бескаралеўя ў Рэчы Паспалітай» разглядаюцца дыпламатычныя адносіны паміж ВКЛ і Расійскай дзяржавай у гэты перыяд, высвятляецца пазіцыя Княства адносна выбаранна на трон РП Фёдара Іванавіча, аналізуюцца нормы Статута 1588 г. з пункту гледжання знешнепалітычных інтарэсаў Княства.

Раздзел 2.1 «ВКЛ і Расійская дзяржава ў 1586 – першай палове 1587 гг.» прысвечаны аналізу ўзаемаадносін дзвюх дзяржаў у апошнія месяцы жыцця караля Рэчы Паспалітай і да адкрыцця элекцыйнага сойму. Аўтарам разгледжана міжнародная сітуацыя вакол РП у гэты перыяд, узгадваюцца дыпламатычныя кантакты ВКЛ і Расійскай дзяржавы першай паловы 1586 г. На аснове дакументальных крыніц даказана асаблівая роля ВКЛ пры ажыццяўленні дыпламатыі на расійскім напрамку, падрабязна разглядаюцца дыпламатычныя місіі і ўмовы перамер'яў. Нягледзячы на тое, што палякі не ўмешваліся ў адносіны Вільні і Масквы, Княства інфармавала Карону пра двухбаковыя перагаворы. Увага звернута на тое, што ідэя аб'яднання РП і Расійскай дзяржавы пераходзіць ад дыпламатычнай службы ВКЛ да Пасольскага прыказа. Кандыдатура расійскага цара на трон Рэчы Паспалітай мела падтрымку сярод шляхты і магнатаў ВКЛ, хаця былі прыхільнікі і іншых кандыдатаў на трон дзяржавы.

У раздзеле 2.2 «Узаемаадносіны ВКЛ з Расійскай дзяржавай падчас элекцыйнага і каранацыйнага соймаў» апісваюцца дыпламатычныя місіі ВКЛ і Масквы, раскрываюцца прычыны і сутнасць абвастрэння адносін паміж Княствам і Каронай з нагоды выбаранна караля РП. Аўтар тлумачыць прычыны падпісання прадстаўнікамі ВКЛ асобнага перамер'я з Расійскай дзяржавай у 1587 г. ад імя ўсёй Рэчы Паспалітай. Аналізуюцца артыкулы гэтага перамер'я, што сталі асновай міждзяржаўных адносін ВКЛ і Расійскай дзяржавы да 1591 г. Адзначаецца, што гэта перамер'е супярэчыла палажэнням Люблінскай уніі 1569 г., дзе міжнародная дзейнасць абвешчалася агульнай справай ВКЛ і Кароны. Прадстаўнікі Княства выкарыстоўвалі маскоўскі вектар як рычаг ціску на каронных палітыкаў з мэтай абароны сваіх патрабаванняў, а менавіта: заключэнне мірнага дагавора з Расійскай дзяржавай, вяртанне пад уладу Вялікага Княства Літоўскага Інфлянтаў і зацвярджэнне зноўвыбраным каралём РП Статута ВКЛ. Каранацыйны сойм Рэчы Паспалітай засведчыў частковае выкананне патрабаванняў Княства.

У раздзеле 2.3 «Знешнепалітычная праблематыка ў Статуце ВКЛ 1588 г.» разглядаюцца юрыдычныя нормы, якія рэгулявалі дыпламатычную дзейнасць ВКЛ. Аўтарам прааналізаваны артыкулы Статута, якія тым ці іншым чынам мелі дачыненне да знешнепалітычнай праблематыкі. Увага звернута на тое, што звод законаў аформіў захаванне Княства як незалежнай дзяржавы.

У Статуце падкрэслівалася неабходнасць вяртання Княству адабраных тэрыторый. Звод законаў гарантаваў недатыкальнасць пасла, рэгламентаваў знешнепалітычныя кампетэнцыі караля, соймаў і соймакаў, гетманаў Княства. Забаранялася запрашаць на дзяржаўную службу іншаземцаў. Уводзіліся нормы, якія рэгулявалі міждзяржаўныя адносіны ў сферы міграцыі. Некаторыя палажэнні Статута пазней былі запазычаны для тэкста перамір'я 1591 г. паміж РП і Расійскай дзяржавай.

У трэцяй главе «Дыпламатыя Вялікага Княства Літоўскага на расійскім кірунку ў 1588–1598 гг.» вызначаецца спецыфіка дыпламатычных кантактаў дзяржаў у пазначаны перыяд, аналізуецца пазіцыя Княства і Кароны па спрэчных знешнепалітычных пытаннях адносна Масквы.

У раздзеле 3.1 «ВКЛ напярэдадні і падчас заключэння перамір'я 1591 г. паміж Рэччу Паспалітай і Расійскай дзяржавай» разглядаюцца пытанні, звязаныя з падрыхтоўкай, падпісаннем і зацвярджэннем перамір'я 1591 г. паміж РП і Расійскай дзяржавай. Адзначаецца, што ў канцы 1580-х гг. у РП існавалі два знешнепалітычныя падыходы адносна Масквы: першы – ваеннае супрацьстаянне, другі – мірнае вырашэнне спрэчных пытанняў шляхам дыпламатыі. ВКЛ прытрымлівалася другога падыходу і фактычна прымусіла Карону пайсці на падпісанне доўгатэрміновага мірнага пагаднення з Расійскай дзяржавай, што адпавядала інтарэсам усяго Княства. Палякі неаднаразова імкнуліся сарваць дыпламатычную місію ў Маскву і дыктаваць прадстаўнікам Княства свае ўмовы. Перамір'е было падпісана толькі пасля смерці кіраўніка вялікага пасольства паляка С. Радзімінскага. Асаблівасцю гэтай дыпламатычнай місіі было тое, што прадстаўнікі ВКЛ падпісалі ад імя Швецыі перамір'е з Расійскай дзяржавай на адзін год, што стала пачаткам прадстаўніцтва Княствам знешнепалітычных інтарэсаў Стаггольма ў Маскве.

У раздзеле 3.2 «Асаблівасці дыпламатыі ВКЛ у 1592–1596 гг.» разглядаюцца найбольш важныя пытанні двухбаковых дыпламатычных адносін ВКЛ і Расійскай дзяржавы ў пазначаны перыяд.

Падраздзел 3.2.1 прысвечаны аналізу тэрытарыяльнай праблемы паміж РП і Расійскай дзяржавай. Аўтарам адзначана, што перамір'е 1591 г. поўнасьцю не здымала з парадку дня тэрытарыяльныя спрэчкі, што стварала на граніцы дзяржаў напружанне. На аснове дакументальных крыніц паказана, што паміж дзяржавамі ў гэты перыяд існавала некалькі дзясяткаў спрэчных гарадоў і тэрыторый (большасць з іх знаходзілася на граніцы ВКЛ і Расійскай дзяржавы). Даказваецца, што дадзеная праблема вырашалася сіламі і сродкамі дыпламатычнай службы Княства. Зроблены вывад аб тым, што палажэнне перамір'я 1591 г., дзе гаварылася аб стварэнні сумесных пагранічных камісій для вырашэння тэрытарыяльных спрэчак, не дзейнічала.

Падраздзел 3.2.2 прысвечаны гандлёвай праблематыцы ў дыпламатычных адносінах ВКЛ і Расійскай дзяржавы. Паказана, што літвінскія купцы ў канцы XVI ст. займалі адно з першых месц па аб'ёме гандлю паміж ВКЛ і Расійскай дзяржавай. Гэта стварала вялікую колькасць канфліктаў з боку абедзвюх дзяржаў. Актывізацыі двухбаковага гандлю спрыялі падпісаныя дагаворы аб перамір'і 1587 і 1591 гг. На аснове дакументальных крыніц даследуюцца канкрэтныя спрэчныя пытанні гандлёвых адносін, сярод якіх выдзяляліся свабода перамяшчэння купцоў, бяспека і іх недатыкальнасць, магчымасць набываць маёмасці ў іншай дзяржаве, фарміраванне мытных пошлін, пакаранне купцоў у замежнай дзяржаве. Дыпламатычная служба ВКЛ абараняла гандлёвыя інтарэсы не толькі прадстаўнікоў Княства, але Кароны і іншых еўрапейскіх дзяржаў.

У падраздзеле 3.2.3 разглядаюцца пытанні, звязаныя з прадстаўніцтвам знешнепалітычных інтарэсаў Швецыі ў Расійскай дзяржаве. Дыпламатычная служба Княства ў пазначаны перыяд выступала як пасрэднік паміж Масквой і Шведскім каралеўствам, што ўзмацняла міжнародны аўтарытэт ВКЛ. Да кампетэнцыі Княства адыходзілі пытанні звязаныя з наглядам за выкананнем умоў перамір'я 1591 г., прыналежнасцю спрэчных гарадоў і тэрыторый, інфармаваннем Расійскай дзяржавы і Шведскага каралеўства аб усіх знешнепалітычных змяненнях у рэгіёне, дыпламатычнай перапіскай і інш.

У раздзеле 3.3 «Знешнепалітычная пазіцыя ВКЛ на расійскім кірунку ў 1597–1598 гг.» аналізуецца актывізацыя намаганняў ВКЛ у пачатку 1597 г., накіраваных на падпісанне новага мірнага пагаднення паміж РП і Расійскай дзяржавай, што было выклікана чуткамі аб магчымай смерці Фёдара Іванавіча, з аднаго боку, а з другога – хуткім заканчэннем тэрміну перамір'я 1591 г. Звернута ўвага на тое, што Карона Польская таксама была зацікаўлена ў мірным вырашэнні спраў з Масквой, паколькі была знісілена пастаяннымі набегамі з боку Крымскага ханства і сутыкненнямі з атрадамі С. Налівайкі. Адначасова дзяржава рыхтавалася да вайны з Асманскай імперыяй. Асабліва сцю дадзенага перыяду з'яўляецца адсутнасць афіцыйных кантактаў паміж дыпламатамі РП і Расійскай дзяржавы. Пасля смерці Фёдара Іванавіча ВКЛ падрыхтавала праект аб'яднання РП і Расійскай дзяржавы шляхам выбару на царскі трон Жыгімонта III, які павінен быў ажаніцца з дачкой Б. Гадунова Ксеніяй. Зроблена выснова, што ў верасні 1598 г. адбываліся якасныя змены як у міжнародных адносінах, так і ва ўнутрыпалітычнай сітуацыі ў Расійскай дзяржаве. Вянчанне на расійскі трон Б. Гадунова, што канчаткова здымала з парадку дня літвінскія планы уніі, а таксама першае паражэнне Жыгімонта III у барацьбе за шведскі трон, істотна паўплывалі на змену стратэгіі і тактыкі дыпламатычнай службы ВКЛ на расійскім кірунку.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

1. З пачаткам трэцяга бескаралеўя ў Рэчы Паспалітай дыпламатычная актыўнасць Вялікага Княства Літоўскага на маскоўскім кірунку набыла новы характар і змест. З аднаго боку, літвінскія палітыкі выкарыстоўвалі расійскі фактар як рычаг ціску на Карону Польскую з мэтай рэалізацыі сваіх унутрыпалітычных інтарэсаў у рамках федэрацыі, з другога боку, ім трэба было супрацьпаставіць дыпламатыі Пасольскага прыказа сваю ўласную знешнепалітычную праграму. Пасольскі прыказ пасля смерці С. Баторыя ўзяў на ўзбраенне папярэднія знешнепалітычныя планы ВКЛ 1586 г., толькі з некаторай мадыфікацыяй на сваю карысць, накіраваныя на унію дзвюх дзяржаў шляхам выбарання на польска-літвінскі трон цара Фёдара Іванавіча. Гэтыя планы не былі накіраваны на поўнае аб'яднанне дзвюх дзяржаў у адно цэлае, паколькі, па меркаваннях расійскіх палітыкаў, саюз дзвюх дзяржаў павінен быў быць накіраваны ў першую чаргу супраць Асманскай імперыі і Крымскага ханства.

Літвінскія прыхільнікі расійскага цара зыходзілі з таго, што ў выпадку выбарання Фёдара Іванавіча на трон Рэчы Паспалітай Вялікае Княства Літоўскае стане цэнтрам вялікай еўразійскай краіны, а, з другога боку, дадзеным знешнепалітычным крокам Княства забяспечвала б сабе мір на ўсходняй граніцы. Падпісанае дыпламатамі ВКЛ у Маскве перамір'е 1587 г. захавала мір на ўсходняй граніцы Княства, што здымала напружанне ў двухбаковых адносінах і стварала далейшую аснову для перагавораў [2; 3; 8; 14].

2. Найважнейшымі ўнутрыпалітычнымі і знешнепалітычнымі задачамі для ВКЛ падчас элекцыйнага і каранацыйнага соймаў РП былі: зацвярджэнне новага Статута Княства, заключэнне мірнага дагавора з Расійскай дзяржавай і вяртанне пад сваю ўладу Інфлянтаў. Дыпламатычная служба ВКЛ выкарыстала маскоўскі вектар як фактар уздзеяння на Карону Польскую з мэтай ажыццяўлення гэтых задач. Як і на першым этапе бескаралеўя, перагаворы з расійскімі прадстаўнікамі амаль цалкам вялі літвіны, пакінуўшы палякам толькі цырыманіяльныя моманты. Патрабаванні ВКЛ да Фёдара Іванавіча былі звышаны і па сваёй сутнасці не супярэчылі польскім патрабаванням, што дае падставу сцвярджаць аб незацікаўленасці літвінаў бачыць расійскага прадстаўніка на троне РП. ВКЛ працягвала дыпламатычную гульню з Масквой, каб схіліць палякаў да вышэйпазначаных саступак, як гэта было падчас першага і другога бескаралеўяў.

Прычынай падпісання прадстаўнікамі ВКЛ асобнага дагавора аб перамір'і з Расійскай дзяржавай у 1587 г. ад імя ўсёй РП стала падвойная элекцыя на трон РП шведскага каралевіча Жыгімонта і аўстрыйскага эрцгерцага Максімільяна. Гэта перамір'е супярэчыла палажэнням Люблінскай уніі і не было зацверджана

соймам РП, хаця фактычна заставалася асновай міждзяржаўных адносін з Расійскай дзяржавай да наступнага перамір'я 1591 г. Зацверджаны Жыгімонтам III новы Статут ВКЛ абвяшчаў праграму аднаўлення далюблінскай граніцы Княства, гарантаваў паслам недатыкальнасць, вызначаў кампетэнцыю вялікага князя літоўскага, гетманаў, соймаў і соймаў ВКЛ у знешнепалітычнай галіне. Паводле Статута забаранялася запрашаць на дыпламатычную службу іншаземцаў, а справаводства ў канцылярыі Вялікага Княства вялося на старабеларускай мове [2; 10; 11; 15].

3. У 1588–1591 гг. асноўныя знешнепалітычныя намаганні ВКЛ былі накіраваны на зацвярджэнне перамір'я 1587 г. унутры краіны ці падпісанне новага мірнага дагавора з Расійскай дзяржавай. Дынастычны ваенна-палітычны саюз Рэчы Паспалітай са Швецыяй не дазваляў польскім палітыкам пайсці на прымірэнне з Фёдарам Іванавічам, што ставіла пад удар Княства, якое апасалася новай вайны з Расійскай дзяржавай. Складаная міжнародная сітуацыя на паўднёвай граніцы Кароны Польскай была выкарыстана ВКЛ для ціску на караля Жыгімонта III і кароннага канцлера Я. Замойскага, каб прымусіць Карону пайсці на падпісанне новага перамір'я з Расійскай дзяржавай; у адваротным выпадку літвіны пагражалі спыніць фінансаванне абароны паўднёвай граніцы РП з казны ВКЛ.

У аснову міждзяржаўнага пагаднення 1591 г. былі пакладзены палажэнні перамір'я 1587 г., што было зафіксавана ў прэамбуле. Перамір'е датычылася шматлікіх аспектаў узаемаадносін, сярод якіх – размежаванне спрэчных тэрыторый, у выпадку вайны дагаворных бакоў з трэцяй краінай РП і Расійскай дзяржава павінны былі прытрымлівацца нейтралітэту, для вырашэння спрэчных пагранічных тэрытарыяльных пытанняў прадугледжвалася стварэнне сумеснай камісіі. Дакумент гарантаваў свабоду перамяшчэння паслоў і купцоў абедзвюх дзяржаў, замацоўваў іх маёмасныя правы, уводзіў палажэнне аб выдачы на радзіму злачынцаў і перабегчыкаў. Упершыню ў двухбаковай практыцы ўводзілася норма, якая гарантавала недатыкальнасць паслоў і купцоў трэціх краін пры перасячэнні тэрыторый Расійскай дзяржавы ці Рэчы Паспалітай. Літвіны падчас пасольства 1591 гг. заключылі ад імя Швецыі перамір'е з Масквой, што стала пачаткам прадстаўніцтва знешнепалітычных інтарэсаў Стэкгольма ў Расійскай дзяржаве дыпламатычнай службай Вялікага Княства Літоўскага. Пры зацвярджэнні перамір'я каралём Рэчы Паспалітай у Яноўцах літвіны на чале з Л. Сапегам змянілі некаторыя палажэнні перамір'я на сваю карысць [5; 16].

4. Пасля падпісання перамір'я 1591 г. дыпламатычная служба Вялікага Княства Літоўскага накіравала свае намаганні на вырашэнне наступных задач: урэгуляванне спрэчных пагранічных тэрытарыяльных праблем з Расійскай

дзяржавай, развіццё гандлёва-эканамічных адносін з ёй і працяг прадстаўніцтва палітычных інтарэсаў Стакгольма ў Маскве.

Пры вырашэнні пагранічных праблем дзяржавы зыходзілі з падпісанага перамір'я 1591 г., а таксама іншых двухбаковых пагадненняў. На практыцы палажэнне перамір'я 1591 г. аб стварэнні пагранічных тэрытарыяльных камісій для вырашэння спрэчных пытанняў не дзейнічала. З-за таго, што граніца ў пагадненні не была дакладна прапісана, большасць канфліктаў было на адрэзку ад Оршы да Інфлянтаў.

Дыпламатычная служба ВКЛ прымала актыўны ўдзел у вырашэнні спрэчных пытанняў, звязаных з маёмаснымі правамі і недатыкальнасцю польска-літвінскіх і замежных купцоў у Расійскай дзяржаве. Гэта было звязана з павелічэннем літвінска-расійскага тавараабароту пасля Інфлянцкай вайны. Пры вырашэнні дадзеных пытанняў ВКЛ абавіралася на палажэнні перамір'я 1591 г. Сярод шматлікіх двухбаковых парушэнняў у гэтай вобласці можна назваць: затрыманне купцоў, адабранне да казны тавараў, абмежаваны гандаль на спецыяльна адведзеных тэрыторыях, павялічаныя мытныя зборы і інш.

Пасля стварэння дынастычнага саюза паміж РП і Швецыяй, Вялікае Княства Літоўскае выступала пасрэднікам і прадстаўніком знешнепалітычных інтарэсаў Швецыі ў Расійскай дзяржаве. У 1592–1596 гг. да кампетэнцыі дыпламатыі Княства належалі пытанні ўзгаднення пазіцый Стакгольма і Масквы па выкананні дагавора аб перамір'і 1591 г., інфармаванне Расійскай дзяржавы і Шведскага каралеўства аб знешнепалітычнай сітуацыі ў рэгіёне і інш. [1; 6; 13].

5. Знешнепалітычныя інтарэсы ВКЛ адносна Расійскай дзяржавы ў пачатку 1597 г. зыходзілі з магчымасці падпісання новага мірнага дагавора. Гэта было абумоўлена некалькімі фактарамі: складанай міжнароднай сітуацыяй на паўднёвай граніцы РП, грамадзянскай вайной у Швецыі, чуткамі аб хваробе і хуткай смерці расійскага цара Фёдора Іванавіча, жаданнем падоўжыць тэрмін папярэдняга перамір'я і тым самым забяспечыць мір на ўсходняй граніцы ВКЛ. Усходняя палітыка Кароны Польскай і Вялікага Княства Літоўскага вызначалася кансалідаванай пазіцыяй, адрозненні праяўляліся толькі ў дыпламатычнай тактыцы. Палякі імкнуліся выкарыстаць расійскі вектар як рычаг ціску на Шведскае каралеўства, а літвіны – забяспечыць сваю ўсходнюю граніцу і захаваць лідарства ў адносінах з Расійскай дзяржавай.

Дыпламатыя Вялікага Княства Літоўскага на маскоўскім кірунку ў 1597–1598 гг. падраздзяляецца на два этапы: першы – да смерці расійскага цара Фёдора Іванавіча ў студзені 1598 г., другі, які ўключае перыяд міжцаравання і час да вянчання на царскі трон Б. Гадунова. На першым этапе дыпламатычная служба Вялікага Княства Літоўскага зыходзіла з магчымасці падпісання «вечнага міру» ці прадаўжэння тэрміну перамір'я 1591 г., на другім этапе

імкнулася рэаніміраваць планы уніі Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы шляхам выбару на царскі трон Жыгімонта III ці жаніцтва караля РП з дачкой Б. Гадунова Ксеніяй. Вялікі ўплыў Б. Гадунова на ўнутрыпалітычную сітуацыю, а таксама закрытасць Расійскай дзяржавы не дазволілі рэалізаваць гэтыя польска-літвінскія планы.

Дыпламатычная служба Княства мела ў Расійскай дзяржаве добра разгалінаваную сетку інфарматараў сярод расійскіх палітыкаў, службовых асоб розных прыказаў, купцоў і іншаземцаў, што давала магчымасць кіраўніцтву ВКЛ і Кароны Польскай хутка рэагаваць на расійскія падзеі. Рэгіянальным цэнтрам па зборы і апрацоўцы інфармацыі аб стане спраў у Расійскай дзяржаве быў Аршанскі павет на чале са старастам А. Сапегам [4].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Вынікі і палажэнні працы могуць быць выкарыстаны для працягу даследавання дыпламатычнай дзейнасці ВКЛ у XVI–XVII ст., пры напісанні абагульняючых прац па знешнепалітычнай гісторыі Рэчы Паспалітай і ВКЛ, падрыхтоўцы манаграфій, падручнікаў, навукова-метадычных выданняў, распрацоўцы і чытанні лекцый, правядзенні семінарскіх заняткаў па курсах «Гісторыя Беларусі», «Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі», «Гісторыя міжнародных адносін», «Гісторыі дыпламатычнай службы Беларусі».

Абапіраючыся на палажэнні і вынікі дысертацыйнага даследавання, можна канстатаваць, што адным з перспектыўных кірункаў наступных даследаванняў па дыпламатыі ВКЛ у канцы XVI – пачатку XVII ст. з’яўляецца паўднёвы кірунак дыпламатыі Вялікага Княства – адносіны з Асманскай імперыяй і Крымскім ханствам.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА

Артыкулы ў навуковых выданнях згодна з п. 18 Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў у Рэспубліцы Беларусь

1. Лашкевіч, С.А. Дыпламатычная дзейнасць Вялікага Княства Літоўскага на маскоўскім накірунку ў 1592–1596 гг. / С.А. Лашкевіч // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. А. Гуманитар. науки. – 2012. – № 9. – С. 45–52.

2. Лашкевіч, С.А. Дыпламатычныя адносіны Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскай дзяржавы падчас трэцяга «бескаралеўя» у Рэчы Паспалітай / С.А. Лашкевіч // Журн. междунар. права и междунар. отношений. – 2012. – № 3. – С. 66–71.

3. Лашкевіч, С.А. Руская дарэвалюцыйная, савецкая і сучасная расійская гістарыяграфія па знешнепалітычнай дзейнасці ВКЛ і Маскоўскай дзяржавы канца XVI ст. / С.А. Лашкевіч // Труды факультета международных отношений : науч. сб. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: В.Г. Шадурский (гл. ред.) [и др.]. – Минск, 2012. – Вып. 3. – С. 11–17.

4. Лашкевіч, С.А. Знешнепалітычная пазіцыя Вялікага Княства Літоўскага ва ўзаемаадносінах Рэчы Паспалітай і Маскоўскай дзяржавы ў 1597–1598 гг. / С.А. Лашкевіч // Вес. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 2. Гісторыя. Філасофія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Культуралогія. – 2012. – № 2. – С. 7–10.

5. Лашкевіч, С.А. Шляхам міру і паразумення: дыпламатыя ВКЛ напярэдадні і падчас заключэння перамір'я 1591 года паміж Рэччу Паспалітай і Маскоўскай дзяржавай / С.А. Лашкевіч // Беларус. думка. – 2012. – № 11. – С. 75–80.

Артыкулы ў зборніках навуковых прац

6. Лашкевіч, С.А. Прадстаўніцтва Вялікім княствам Літоўскім знешнепалітычных інтарэсаў Шведскага Каралеўства ў Маскоўскай дзяржаве ў 1592–1596 гг. / С.А. Лашкевіч // Научные стремления : молодеж. сб. науч. ст. / Центр молодеж. инноваций совместно с ООО «Лаборатория интеллекта», Мин. гор. технопарк. – Минск, 2012. – Вып. 1. – С. 38–42.

7. Лашкевіч, С.А. Літоўская і ўкраінская гістарыяграфія па знешнепалітычнай дзейнасці Вялікага Княства Літоўскага другой паловы XVI ст. / С.А. Лашкевіч // Научные стремления : молодеж. сб. науч. ст. / Центр молодеж. инноваций совместно с ООО «Лаборатория интеллекта», Мин. гор. технопарк. – Минск, 2012. – Вып. 2. – С. 28–31.

8. Лашкевіч, С.А. Апошняя дыпламатычная місія М. Гарабурды ў Маскоўскую дзяржаву (1585–1586 гг.) / С.А. Лашкевіч // Научные стремления : молодеж. сб. науч. ст. / Центр молодеж. инноваций совместно

с ООО «Лаборатория интеллекта», Мин. гор. технопарк. – Минск, 2012. – Вып. 3. – С. 10–13.

9. Лашкевіч, С.А. Дакументальныя крыніцы па дыпламатычным адносінам Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскай дзяржавы канца XVI ст. / С.А. Лашкевіч // Научные стремления : молодеж. сб. науч. ст. / Центр молодеж. инноваций совместно с ООО «Лаборатория интеллекта», Мин. гор. технопарк. – Минск, 2012. – Вып. 3. – С. 14–20.

10. Лашкевіч, С.А. Узаемаадносіны Вялікага Княства Літоўскага і Маскоўскай дзяржавы падчас элекцыйнага і каранацыйнага соймаў ў Рэчы Паспалітай (30 чэрвеня 1587 г. – 30 студзеня 1588 г.) / С.А. Лашкевіч // Российские и славянские исследования : науч. сб. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: А.П. Сальков, О.А. Яновский (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2012. – Вып. 7. – С. 117–122.

Артыкулы ў зборніках матэрыялаў навуковых канферэнцый

11. Лашкевич, С.А. Правовые нормы статута 1588 года, регулирующие дипломатическую деятельность Великого княжества Литовского в конце XVI века / С.А. Лашкевич // Основы государственного управления : материалы Респ. науч.-практ. конф. молодых ученых, Минск, 12 апр. 2005 г. / Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь ; под общ. ред. И.И. Ганчаренка. – Минск, 2005. – С. 242–244.

12. Лашкевіч, С.А. Знешнепалітычная дзейнасць Рэчы Паспалітай і Вялікага княства Літоўскага ў апошнія трыці XVI ст. у ацэнках расійскай дарэвалюцыйнай і савецкай гістарыяграфіі / С.А. Лашкевіч // Беларусь в современном мире : материалы VIII Междунар. науч. конф., посвящ. 88-летию образования Белорус. гос. ун-та, Минск, 30 окт. 2009 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: В.Г. Шадурский [и др.]. – Минск, 2009. – С. 38–39.

13. Лашкевіч, С.А. Гандлёва-эканамічная праблематыка ў адносінах ВКЛ і Маскоўскай дзяржавы ў канцы XVI ст. / С.А. Лашкевіч // Европа: актуальные проблемы этнокультуры : материалы V междунар. науч.-теорет. конф., Минск, 22 мая 2012 г. / Белорус. гос. пед. ун-т ; редкол. В.В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2012. – С. 114–116.

14. Лашкевіч, С.А. Перыядызацыя і стан распрацоўкі праблематыкі дыпламатыі ВКЛ на маскоўскім накірунку ў XVI ст. / С.А. Лашкевіч // Европа: актуальные проблемы этнокультуры : материалы V междунар. науч.-теорет. конф., Минск, 22 мая 2012 г. / Белорус. гос. пед. ун-т ; редкол. В.В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2012. – С. 269–270.

15. Лашкевіч, С.А. Перамір'е 1587 г. паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Маскоўскай дзяржавай: сепаратызм альбо абарона ўласных знешнепалітычных інтарэсаў? / С.А. Лашкевіч // Беларусь в современном мире : материалы

XI Междунар. науч. конф., посвящ. 91-летию образования Белорус. гос. ун-та, Минск, 30 окт. 2012 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: В.Г. Шадурский (пред.) [и др.]. – Минск, 2012. – С. 46–47.

Тэзісы

16. Лашкевіч, С.А. Перамір'е 1591 г. Рэчы Паспалітай з Маскоўскай дзяржавай і пазіцыя Вялікага Княства Літоўскага / С.А. Лашкевіч // Политико-правовые и философские проблемы суверенитета : тез. докл. Респ. науч. конф., Минск, 23–24 нояб. 2012 г. : в 2 ч. / Ин-т парламентаризма и предпринимательства ; редкол.: А.В. Горелик [и др.]. – Минск, 2012. – Ч. 2. – С. 9–12.

РЭЗІЮМЭ

Лашкевіч Сяргей Анатольевіч

Дыпламатыя Вялікага Княства Літоўскага ва ўзаемаадносінах Рэчы
Паспалітай і Расійскай дзяржавы (1586–1598 гг.)

Ключавыя словы: *Вялікае Княства Літоўскае, Карона Польская, Рэч Паспалітая, Расійская дзяржава, Шведскае каралеўства, знешняя палітыка, дыпламатыя, пасольства, перамір'і 1587 і 1591 гг., перагаворы, Статут ВКЛ.*

Мэта даследавання – раскрыць сутнасць і асаблівасці дыпламатыі ВКЛ у кантэксце адносін Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы ў 1586–1598 гг.

Метады даследавання. Тэарэтыка-метадалагічным падмуркам даследавання з'яўляюцца прынцыпы аб'ектыўнасці, гістарызму, сістэмнасці і каштоўнасці ў гісторыі. У працы выкарыстаны агульнанавуковыя метады (абагульненне, аналіз, сінтэз, параўнанне) і спецыяльна-гістарычныя метады (гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-тыпалагічны, гісторыка-сістэмны, рэтраспектыўны, лінгвістычны).

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Праца з'яўляецца першым у беларускай гістарыяграфіі даследаваннем дыпламатыі ВКЛ у кантэксце адносін Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы ў канцы XVI ст. Дысертантам прааналізаваны знешнепалітычныя інтарэсы Княства на маскоўскім кірунку падчас трэцяга бескаралеўя ў РП, разгледжаны пазіцыі ВКЛ на перагаворах аб перамір'ях 1587 і 1591 гг., даследавана праблема прадстаўніцтва інтарэсаў Швецыі ў Маскве сіламі дыпламатычнай службы Княства, вызначана знешнепалітычная пазіцыя ВКЛ адносна Масквы ў 1597–1598 гг.

Рэкамендацыі па выкарыстанні вынікаў дысертацыі. Вынікі і палажэнні дысертацыі могуць быць выкарыстаны для працягу даследавання дыпламатычнай дзейнасці ВКЛ у XVI–XVIII ст., пры напісанні абагульняльных прац па знешнепалітычнай гісторыі Рэчы Паспалітай і ВКЛ, падрыхтоўцы манаграфій, падручнікаў, навукова-метадычных выданняў, распрацоўцы і чытанні курса лекцый, правядзенні семінарскіх заняткаў па курсах «Гісторыя Беларусі», «Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі», «Гісторыя міжнародных адносін», «Асновы дыпламатыі».

РЕЗЮМЕ

Лашкевич Сергей Анатольевич

Дипломатия Великого Княжества Литовского во взаимоотношениях Речи Посполитой и Российского государства (1586–1598 гг.)

Ключевые слова: *Великое Княжество Литовское, Корона Польская, Речь Посполитая, Российское государство, Шведское королевство, внешняя политика, дипломатия, посольство, перемирия 1587 и 1591 гг., переговоры, Статут ВКЛ.*

Цель исследования – раскрыть сущность и особенности дипломатии ВКЛ в контексте отношений Речи Посполитой и Российского государства в 1586–1598 гг.

Методы исследования. Теоретико-методологическим фундаментом исследования являются принципы объективности, историзма, системности и ценности в истории. В работе использованы общенаучные методы (обобщение, анализ, синтез, сравнение) и специально-исторические методы (историко-генетический, историко-сравнительный, историко-типологический, историко-системный, ретроспективный, лингвистический).

Полученные результаты и их новизна. Работа является первым в белорусской историографии исследованием дипломатии ВКЛ в контексте отношений Речи Посполитой и Российского государства в конце XVI ст. Диссертантом проанализированы внешнеполитические интересы Княжества на московском направлении во время третьего бескоролья в РП, рассмотрены позиции ВКЛ на переговорах о перемириях 1587 и 1591 гг., исследована проблема представительства интересов Швеции в Москве силами дипломатической службы Княжества, определена внешнеполитическая позиция ВКЛ относительно Москвы в 1597–1598 гг.

Рекомендации по использованию результатов диссертации. Выводы и положения диссертации могут быть использованы для продолжения исследования дипломатической деятельности ВКЛ в XVI–XVIII ст., при написании обобщающих работ по внешнеполитической истории Речи Посполитой и ВКЛ, подготовке монографий, учебников, учебно-методических изданий, разработке и чтении курса лекций, проведении семинарских занятий по курсам «История Беларуси», «История внешней политики Беларуси», «История международных отношений», «Основы дипломатии».

SUMMARY

Lashkevich Syargey Anatolyevich

The Diplomacy of the Grand Duchy of Lithuania in relationship between the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Russian State (1586–1598)

Keywords: *The Grand Duchy of Lithuania, the Kingdom of Poland, the Polish-Lithuanian Commonwealth, the Russian State, the Kingdom of Sweden, foreign policy, diplomacy, embassy, cease-fire 1587 and 1591, negotiations, the Statute of the Grand Duchy of Lithuania.*

The purpose of the research is the analysis of the diplomacy of the Grand Duchy of Lithuania within the context of relationship with the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Russian State in 1586–1598.

Methods of research. Theoretical and methodological bases of the research are the principals of objectivity, historical approach, systemacy and values of history. General scientific methods (generalization, analysis, synthesis, comparison) and special historical methods (historical genetic, historical comparative, historical typology, historical systematizing, retrospective, linguistic) are used in the work.

Achieved results and their novelty. The work is one of the first attempts in Belarusian historiography to research the foreign policy of the Grand Duchy of Lithuania within the context of relationship with the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Russian State at the end of the 16th century. In the given work the diplomacy and the interests of the Grand Duchy of Lithuania with regard to Moscow within the third period of «the vacant throne» are analysed by the author of dissertation, as well as the reasons, content and position of the Grand Duchy of Lithuania according to the cease-fire of the year of 1587 and 1591, the problem of representing the interests of Sweden in Moscow by efforts of the Grand Duchy's diplomatic services is investigated, the Grand Duchy's foreign policy in relation to Moscow in 1597–1598 is defined.

Recommendations on the usage. The results and ideas can be used for the continuation of the research of the Grand Duchy's diplomatic activity in 16th-18th centuries, for writing general works on the political history of the Grand Duchy of Lithuania and the Polish-Lithuanian Commonwealth, the preparation of monographs, textbooks, scientific and methodical editions, preparing and delivering lectures, conducting seminars on the subjects: History of Belarus, History of the Foreign Policy of Belarus, History of International Relations, Introduction in diplomacy.